

Sağlık Bilimleri Süreli Yayınlarında Dil Sorunu

Serdar SANDER

Dünyada eşi olmayan bir “Kurtuluş Savaşı” ile bağımsızlığını kazanmış, yine eşsiz bir “Dil Devrimi” ile uluslaşma yolunda büyük adımlar atmış bir toplumun bireyleri olarak, tüm bunların üzerinden daha yüz yıl bile geçmeden bilimi hangi dille konuşup yazacağımızı tartışmamız düşündürücüdür.

Gerçekten de bir ülkede;

Anadili ile yazı yazarlar “yabancı yayın alışkanlığı olmayan, bilimsel düzeyi yetersiz, aceleci, tembel ve kapasitesiz kişiler” olarak tanımlanıyorsa(1),

Ulusal bilim dergileri dünyaya açılmanın önündeki engeller olarak görülüp dilinin ve hakemlerinin yabancı olması gerektiği önerilebiliyorsa(2),

Ulusal bilim dergilerindeki sözcüklerin yaklaşık yarısı yabancı kökenli ise ve bu dergilere gönderilen yazılar “anadili Türkçe olan biri tarafından gözden geçirilmelidir” denebilecek kadar özensiz bir dille yazılıyorsa (3),

Akademik yükseltmelerde anadili ile yazılan yazılar yok sayılıp yurtdışı merkezlere bir süreliğine gözlemci olarak gidenlerin o merkezin birikimi ile ilgili bir çalışmada adının olmasının kişiye yüksek bir puan getirmesi normal karşılanıyorsa,

Ulusal kongre ve toplantılarda İngilizce sunumlar olağan karşılanıp birkaç yabancı konuk var diye açılış konuşmaları İngilizce yapılıyorsa,

“Nasıl da bilgi üretmiyoruz bari kaliteli yabancı dille üretilen bilgiye ulaşalım” diyebilecek kadar gelecekte umudunu kesmiş bilim insanları varsa(4),

Neredeyse anaokulundan üniversiteyi bitirene dek yabancı dille eğitim yapılması olağansa,

Ünlü gazeteciler köşelerinde “Latince konuşabilsek duygularımızı daha güzel ifade edebilirdik”, “Arapça konuşamıyor olmamız da bir kayıp diye düşünüyorum...” diye yazabilecek kadar anadili bilinci ve sevgisinden yoksunsa(5),

Serdar SANDER

SSK Bakırköy Doğumevi ve Çocuk Hastanesi, Çocuk Cerrahisi Kliniği - İSTANBUL

Yabancı politikacıların alfabeyle harf eklenmesini önermesine kimse sesini çıkarmıyorsa,

Vatandaşlar hipermarketlerden alışveriş yapmaya, hastalarını ambulanceler ile taşımaya, saçlarını coiffeurlarda kestirip yemeklerini restaurantlarda yemeye başlamışsa, tartışılıp düzeltilmesi gereken çok şey var demektir.

Sağlık bilimleri yayınlarındaki dil sorunu, Türkçe'nin ve dolayısıyla Türkiye'nin günümüzdeki sorunlarından bağımsız değildir ve temelinde evrenselleşme cılası ile dayatılan küreselleşmenin nimetlerinden (!) yararlanabilmek için ulusal egemenliğimiz ve anadilimizden ne kadar fedakarlık edebileceğimiz yatmaktadır.

Türkçe (ya da herhangi bir dil) bilim dili olabilir mi?

Bilim, en genel anlamda, evreni ve dayandığı kuralları özgün yöntemlerle düşüncenin işleminden geçirip ortaya koyarak insanın çevresiyle uyum içinde mutlu ve adil bir dünya düzeni kurmasına yardımcı olan bilgiler topluluğu olarak tanımlanabilir. Çok sayıda tanımlanabilecek olan bilimin hiçbir tanımında özel bir dille ya da daha açık olmak gerekirse mutlaka İngilizce ile yapılabileceği belirtilmemiştir. Bilimin dili değil, yöntemleri evrenseldir ve bilgiyi üreten adını koymaya da mecbur kalacağından her dil, onu konuşan toplumda bilgi üretiliyorsa, bilim dilidir. Sorun, Türkçe'nin bilim dili yapılması değil bilim yapılacak kadar yetkin, zengin bir dil haline getirilmesidir.

İnsan ancak sözcükleri kendisi için hiçbir gizem barındırmayan anadilinde berrak düşünür. Bu açıdan bakıldığında, bilimsel araştırma gibi yüksek düzeyde bir düşünsel etkinlik başka bir dille yapılamaz ve yapılıyorsa olsa olsa üretme değil tekrarlama olarak adlandırılabilir.

Kendi olanaklarıyla 2 milyona yakın sözcük üretilebileceği bildirilen (6) Türkçe'nin bilimde yetersiz kalacağını öne sürmek; bilimin dilinin değil yöntemlerinin evrensel olduğunu, İngilizce'nin evrensel bir dil değil günümüzün politik egemen dili haline geldiğini, bilimsel kavram-terimlerin dilimizde karşılığının bulunmamasının Türkçe'nin değil bizlerin eksikliklerinden kaynaklandığını gözden kaçırmak ve her şeyden önce de anadilini ve kendini küçük görmektir.

Kullandığımız dil

Atalarımızın Arapça ve Farsça'ya biraz Türkçe katarak Osmanlıca'yı yarattığı gibi bizler de Fransızca, Almanca ve İngilizce'ye katılmış Türkçe'den oluşan ve biraz da Latince ve eski Yunanca eklenirse tıp/bilim dili olarak adlandırdığımız Türkilizce'yi yaratmış durumdayız. Bilimde kullandığımız dilin % 63'ünün Türkçe olduğu ve dilin gerçekten Türkçe sayılabilmesi için bu oranın en az % 80 olması gerektiği bildirilmektedir(7,8).

Sözcüklerin yalnız dilsel değil kültürel-toplumsal boyutlarının da bulunduğunun ve olduğu gibi alınarak karşılığı üretilmeyen her yabancı sözcüğün kültürümüzü de kendi yurdunun kültürü doğrultusunda etkileyeceğinin göz ardı edilmesi dili artık yalnız bilimsel çevrelerin değil, tüm ülkenin bir sorunu haline getirmiştir.

Hangi dalda olursa olsun, bilimle gerçekten uğraşan kişi kendine karşı dürüstse, yaşamının merkezine insanı koymuş demektir ve amacı yayın sayısını arttırmak ya da yurt dışında söz sahibi olmak değil, ülkesinde bilimsel düşüncenin hakim olmasını sağlamak olmalıdır. Böyle bir hedefe meslektaşlarından başka kimsenin anlayamayacağı kadar özelleşmiş bir dille ulaşmak olanaksızdır. İnsanlar gizem barındıran şeylerden korkar ve uzaklaşırlar. Biliminsanı sokağa inese bile biraz pencereden bakmak zorundadır. Ülkemizin toplam yayın sayısında ilk kez 10.000 sınırını aştığı ve dünya sıralamasında iki yıldır 22. sıraya yerleştiği günlerde gazetelerimizde tam sayfa fal ve medyumlarla mektuplaşma köşelerinin yaygınlaşması, astroloji ansiklopedilerinin yayımlanması önemsiz olaylar olarak algılanmamalıdır.

Kullanacağımız dil

Dünyada basılı malzemenin % 70'ten fazlasının İngilizce, Rusça, İspanyolca, Almanca ve Fransızca olduğu (9), buna karşın tüm biliminsanlarının yalnız % 30'unun geliştirmekte olan ülkelerde bulunduğu (10) bildirilmektedir. Bilim dergileri en güçlü ülkelerde satışa sunulup asıl piyasalarını zengin akademik kurumlar oluşturduğundan, araştırma konuları ve dolayısıyla neyin yayımlanacağı, bu ikilinin ticari çıkarlarına göre ve aslında gelişmiş ülkelerin gereksinimlerini karşılamaya yönelik olarak belirlenmektedir (9,11). Bunun geliştirmekte olan ülkelerdeki sonucu; "her şeyin en iyisi Batı uygarlığındadır", "yayınlamazsam yok olurum" koşullanmaları ile yetişen, çoğu kez ülkesindeki olanakların ötesinde çalışmak zorunda kalan, başkalarının sorduğu sorulara yanıt ararken kendi toplumunun sorunlarından kopan ve halkına yabancılaşan bir bilimci tipinin ortaya çıkmasıdır.

Akademik yükseltmelerde yüksek puan toplamak, uluslararası bilimsel platformda söz sahibi olmak ya da ülkemizin çağdaş bilimde ne kadar payı olduğunu herkese göstermek ...gibi gerekçelerle yapılan bilimsel çalışmaların yabancı dille yazılıp yabancı dergilere gönderilmesi sonuçta belki bu amaçlara ulaşılmasını sağlayacaktır ama bu gidişle kazanan Türkiye değil, özünden başka bir şeye dönüşmüş bir topluluk olacaktır.

Yabancı yayın paniği ülkemizde üretilen bilgiyi ancak belirli olanakları olan kişilerin yurt dışından izleyebilecekleri hale getirmiştir. Ülke içindeki kopukluk zaten sınırlı olan

kaynakların bir kısmının aynı çalışmaların tekrarıyla harcanmasına yol açmaktadır. Şu anda bile, özellikle hekimlerin, bitirip yazmakta oldukları bir çalışmalarının aynıasının aslında bir süre önce hastanelerinin alt katındaki bir başkası tarafından bir Japon ya da İtalyan dergisinde yayımlanmış olduğunu keşfetmeleri olağandır.

Bilimsel dergilerimiz

Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık başlıklı ilk sempozyum verilerine göre ülkemizde sağlık bilimlerinde yaklaşık 350 dergi yayımlanmaktadır. Bu dergilerin yaklaşık %80'i tıp alanındadır, yayın dili yarısında Türkçe, yarısında da İngilizce'dir ve yalnız % 5'i uluslararası dizinlerde yer almaktadır.

Bu yılın Mart ayındaki listede TÜBİTAK dizininde 57 dergi vardır. İstanbul Cerrahpaşa ve Çapa tıp fakültelerinin kütüphanelerinde bu dergilerden yalnız 24'üne (Cerrahpaşa'da 21, Çapa'da 10) ulaşılabilmektedir ve ilgililerden son 5 yıldır aksamadan gelen hiçbir dergi olmadığı öğrenilmiştir. 57 dergiden ancak 36'sının "yazarlara bilgi" sayfası elde edilebilmiştir ve yayın dilinin; 13'ünde Türkçe (4'ü özel koşullarda İngilizce de kabul ediyor), 15'inde Türkçe ve İngilizce (bir dergi İngilizce yazılara öncelik veriyor) ve 2'sinin tamamen İngilizce olduğu, 6 dergide ise yayın dili konusunda herhangi bir ifade bulunmadığı saptanmıştır.

İngilizce yayımlanan 2 dergi dışında kalan 34 dergiden; 13'ünde dilin kullanımı ile ilgili hiçbir uyarı yokken, 6'sında TDK sözlük ve yazım kılavuzuna uyum, 6'sında yabancı sözcüklerin yerine Türkçelerinin tercih edilmesi, 5'inde yabancı sözcüklerin Türkçeleşmiş olanlarının okunduğu gibi-karşılığı olmayanların orijinal dilinde yazılması, 2'sinde arı bir Türkçe kullanılması ve 1'inde Türk dilinin bütünlüğünün korunması istenmekte, tek bir dergide ise dil editörünün tam yetkili olduğu belirtilmektedir.

Dizinde yer alan dergilerden Pediatrik Cerrahi Dergisi'nin 1987-2001 arasında yayımlanan 15 cildi (33 dergi) dil yönünden incelenerek yapılan bir çalışma, tüm dergiler için genelleme yapmak için yetersiz olmakla birlikte, "Tıp Dili"nin ürkütücü oranlarda kirli ve yozlaşmış olduğunu ortaya koymaktadır (3). Bu çalışmada değerlendirilen 302 yazı başlığındaki yabancı sözcük oranı % 47, altmış dokuz yazıda metin içindeki yabancı sözcük oranı ise % 48 olarak bulunmuş, 269 yazının Türkçe anahtar sözcüklerinin % 62'sinin ve 15 Türkçe özetin sözcüklerinin % 28'inin İngilizce sözcükler olduğu belirlenmiştir.

Gerekçesi ne olursa olsun ülkemizde, özellikle tıp alanında, biraz abartırsak eski bir fıkrada "yanyana gelen iki Meksikalı darbe yapar" dendiği gibi "yanyana gelen iki Türk hekimi dergi çıkarır" denebilecek ölçüde bir dergi şişkinliği yaşandığı açıktır.

TÜBİTAK dizinine alınmış dergiler bile ulaşılabilirlik, nitelik, dil ...gibi konularda ortak noktalar taşıyorsa ülkemizde tutarlı bir bilimsel yayıncılık politikasının varlığından bahsetmek olanaksızdır.

Çözüm için öneriler

1. Türkçe'nin bilimde de yetkin hale getirilmesi için çalışmalar hızlandırılıp yaygınlaştırılmalı; bilimsel toplantılarda "Dil Oturumları" yapılmalı, dergilerde "Dil Köşeleri" ve anketleri yer almalı, dergi hakemlerinden yazıların bilimsel içeriği kadar dilsel içeriğini de değerlendirmeleri istenmeli, kongre özet kitapçıklarından ders kitaplarına kadar basılacak her bilimsel malzeme içerik kadar dil yönünden de denetlenmeli, Türkçe'nin kavram-terim yönünden zenginleşmesine katkıda bulunabilmek amacıyla klasik bilimsel yapıtların dilbilimcilerin de katkılarıyla Türkçe'ye çevrilmesine başlanmalıdır.
2. Dergilerin sayısı azaltılmalı, ilkeleri daha net ve tutarlı şekilde belirlenmiş bir TÜBİTAK dizini çatısı altında, her alanda az sayıda ama yüksek nitelikli, doğru Türkçe kullanılan, geniş İngilizce özet içeren dergiler çıkarılmalı ve bu dergilerin uluslararası dizinlere girmesi için çalışılmalıdır.

Şimdiye dek çizilen tablonun karamsarlığına karşın ülkemizde Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü hazırlanmaya başlanması, Türkçe Tıp Terimleri Çalıştayı toplanması ve şu anda ikincisine katıldığımız Sürelî Yayıncılık Sorunları Sempozyumları gibi güzel işlerin de yapılmakta olması sorunlarımızın çözülebileceği umudunu sürdürmemizi sağlamaktadır.

Kaynaklar

1. Şakire Pöğün: *Bilimi sulandırma çabaları. Cumhuriyet Bilim Teknik Dergisi (CBT). Nisan 1995*
2. Bahattin Baysal: *Türkiye'de bilimsel dergiler. CBT. Mayıs 1998*
3. Serdar Sander: *Yazdığımız dil. Pediatrik Cerrahi Dergisi. 17:6-11, 2003*
4. Ahmet Can: *Lisans dersleri İngilizce verilmeli mi? CBT. Mart 2002*
5. Mehmet Yılmaz: *Beni böyle sev, seveceksen... Milliyet. 14.2.2003*
6. Yusuf Çotuksöken: *Türkçe üzerine-I: Denemeler ve eleştiriler. Papatya Yay. İstanbul, 2002*
7. Ali Dündar: *Cumhuriyetin 80. yılında dilimiz/düşüncemiz. Türk Dili Dergisi. 98:3-5, 2003*
8. Süreyya Ülker: *Antalya'da tıp dili oturumu. Türk Dili Dergisi. 97:18-19, 2003*
9. John Tomlinson: *Kültürel emperyalizm: Eleştirel bir giriş. Papatya Yay. İstanbul, 1999*
10. Rita Urgan: *3. Dünya ülkelerinde bilimin yok oluşu (Scientific American'dan çeviri). CBT, Eylül 1995*
11. Emine Bağcı: *Bilimsel dergiciliğin yeniden yapılanması için öneri. CBT. Temmuz 2003*